

MŰVÉSZETI ÉLET ÉS IRODALOM

SZINYEI MERSE PÁL EMLÉKE

Preszly Elemér Szinyei-serlegbeszéde az 1933. év február hó 7-én tartott Szinyei-lakomán:

Soha nem kívántuk, szomjuhoztuk jobban az ünnepnapokat, mint a mai siralmas időkben, amikor a szürke hétköznapok tele vannak bajjal, gonddal, válságban van a lélek és a létért, a mindennapi kenyérért való küzdelem a legszörnyűbb emberi ösztönöket, gonosz indulatokat is szabadjára engedi.

Nem lelki pihenés-e, felfrissülés, ha Szinyei Merse Pál emlékéhez menekülünk, hiszen képei lehelik a derút, a tavaszt, a napfényt, az élet optimizmusát, élete a feltámadás reményét példázza.

Nagy emberek élete sokoldalú: közeledhünk feljükk különböző szempontok szerint, mindig újat, mindig mást mondanak.

Szinyei Merse Pál élete is sokoldalú élet. A nevével társaság Szinyei példáján, negyedszázados mellőzetésén, tehetségének fel nem ismerésén okulva, fiatal magyar tehetségek felkarolását tűzte ki legfontosabb feladatául.

És már itt megragadom az alkalmat, hogy beszembeszáljak egy szerintem téves felfogással, mely Szinyei életét tragikus életnek tünteti fel.

Nem ismerték fel Majálisának kivételes értékeit — halljuk a siránkozást — és emiatt huszonhárom évig nem nyúlt eszethez.

De mikor ismerték fel a korát megelőző lángészt a kortársak?

Nem festett huszonhárom évig, keveset teremtelt, nem baj, de örökéletű, remekműveket teremtett.

Nem jobb-e a késői elismertetés, mint a korai elfelejtkezés, sírbeszálás még az életben? Tudjuk, hogy a tömeget véleményében nyájszerűleg terelik: ritka eset, hogy az első kudarc után, melyet a közvélemény sietve megpecsétel, a megbukott műről megváltoznak a vélemények.

Szinyei Merse Pál élete azért szép élet, mert negyedszázaddal első nagy kudarc után mégis diadalmasan beérkezett, beérkezett azaz a művével, amelyet előbb mindenki ócsárolt, amelyet Bécsben a tárlaton magasra akasztottak.

Si quis toto die currens, pervenit ad vesperam, satis est. Aki egész nap küzdve, fáradva, estére beérkezik, elég.

Szinyeinek a sors szép délutánt tartogatót, gyönyörű naplementét, van-e nagyobb öröm, mint a családások után, az önbizalom elvesztése után, tehetségünk elismertetése, a siker habzó italának szürcsölése. Nem tragi-

kus élet az ilyen, sőt valóságos felmagasztosulás.

De ez, amit eddig mondtam, csak mint embersors kedves, megkapó, megható.

Szinyei Merse Pál életében azonban olyan tanulságok is vannak, amelyek között: magyar nemzetével, magyar fajtájával, örök frényűek.

Szinyei élete példázza a magyar sorsot: megvetni lábunkat a magyar talajon, szívósan ragaszkodni nyelvünkhöz, hazánkhoz, ősi tulajdonságainkhoz, faji erényeinkhez, kelet-ről hozott értékes sajtáságainkhoz, megőrizni önállóságunkat, eredetiségünket, hagyományainkat, de ugyanakkor mindig nyugat felé figyelve, felfogni, magunkba olvasztani minden értékes újítást, folyton tanulni, folyton művelődni, folyton haladni, hirdetni a világ előtt, hogy a nyugathoz tartozunk és azért rendelt a sors ide a nyugat kapujába, hogy még vérünk hullásával is feljogjuk a balkáni barbárság támadó rohamait.

Szinyei Merse Pál ősi magyar udvarházban született.

Régi nemes családból származom, mondta ő maga a kérdezősködőknek, nemes egyszerűséggel.

Es ez az ősi magyar nemes fiú, főispán, alispán fia lesz a modern magyar művészet megteremtője, zászlóhordozója, harcos lobo-gója.

Nem nagyszerű-e, édesatya beleegyeznek, hogy fia festő legyen, érettségi után a jenyeyi kastélyból elküldi a müncheni festőiskolába.

Hány magyarnak kellett már a századok folyamán nyugatra menni, hogy a modern műveltség, tudomány kincseit hozza haza árva nemzetének.

A magyarságnak mindig áldozatot kellett hozni, hogy hivatását betölthesse, de csodálatos tanulókonyasága lendítette a sorsát előre.

Nem kellett-e elhagyni ősei hitét, hogy a kereszténységet felvegye, de már Szent István a nyugat felé irányította a magyar tekinteteket és a pogány magyar alig egy század múlva már szenteket ad a katolikus egyháznak, ártvesz a magyar művészetekben is minden új stílust, minden eszméramlatot, azért megmarad magyarnak.

Szinyei Majális a szépség himnusza, a színek költészete, modern volt keletkezése idejében, friss még ma is.

És nem magyar táj, magyar élet, magyar szín, magyar levegő, magyar lélek árad, sugárzik-e Szinyei magyar képeiből?

Nem érezzük-e kétszeresen magyarnak Szinyei képeit ma, a szomorú jelenben, amikor a képein ábrázolt, megörökített tájak

TORNyai János: A TISZA TÉLEN. Olajfestmény
A Kéve művészegyesület jubiláris kiállításáról

KÁROLYI LAJOS (1877—1927): RÓZSAK. Olajfestmény
Szablya János úr tulajdona. A Kéve művészegyesület jubiláris kiállításáról

idegen imperium alá tartoznak, de tudjuk, hogy Szinyei képei is a magyar hazához fűzik őket örökké.

Magyarság és modernség nem lehetnek egymással ellentétben.

Hiszen ma már vitán felül álló igazság, hogy a történeti festészetnek csak külsőségeiben nyilatkozó magyarsága után Szinyei és a Nagybányaiak, szóval a modern művészet hozta az igazi magyarságot a festészetben.

Amikor a természetet utánozva magyar tájat, magyar alakokat festettek a szabadban, amikor képeiknek magyar lelke volt és ez a magyar lélek sugárzott és kelt életre esetjük nyomán, akkor teremtették meg ők igazán az önálló magyar művészetet, mert ne felejtjük el: a kültől a magyar művészek-től magyar sajtóságokat, magyar zamatot, eredetiséget vár.

Petrovics Elek a napokban állapította meg, hogy minél nivósabb lett a magyar művészet európai értelemben, annál inkább vált igazán magyarrá.

Nagy tanulság ez a jövőre is. Hát lehetséges volna az, hogy amikor olyan korszakban élünk, hogy minden gyökeresen átváltozik, változik az utca, a közlekedés, új színek, fények jelennek meg, akkor a művészet ne fejlődjék, érzéketlen maradjon a jelen iránt, zárkózzon be az elefántcsonttoronyba?

Nem az a fontos, régi, vagy modern művészet, csak valódi művészet legyen. Adja mindenki tehetsége javát, fessen, alkosson, ami a lelkéből jön, ha igazi tehetség, modern könnyűen is tud és fog maradandót alkotni.

A túlzások majd letompulnak, a zagyvaságok eltűnnek hirtelen, ahogyan jöttek és a régi kánonokhoz ragaszkodó művész megférhet a modern mellett.

Ez szolgálja a nemzet érdekét, a művészbéket, azt a gyönyörű gondolatot, amit Magyarország Kormányzója ajánlott a művész-társadalom figyelmébe.

De van Szinyei Merse Pálnak még egy nagy hivatása és jelentősége. Amikor 1909-ben Münchenben, 1910-ben Berlinben és 1911-ben Rómában kiállították műveit, mind a három helyen, mint kellemes felfedezést, meglepetést karolta fel ezt a kiállítást a külföldi sajtó.

Azóta azonban elfelejtették a nevét, mint ahogy szeretik agyonhallgatni a magyar művészetet.

Különösen a németek gyakorolják ezt valóssággal tevészerűen.

A legnagyobb német művészeti kiadványban, a Propyläen-Kunstgeschichteben alig esik egy-két szó a magyar művészetéről.

Ami esik, jobb volna, ha nem volna.

Szinyeit — Munkácsyt például pár szóban, mint német festőket mutatja be, nyilván müncheni tanulóveikek utalva.

A Szinyei Társaságnak legyen egyik elsőrendű feladata, uraim, hogy a magyar művészet külföldi elismertetését, méltó helyét, önállóságát éppen Szinyeinek nevével kiküzdje. Beszédem végéhez értem.

Szinyeinek halála is szép volt. Carlyle-ban olvassuk, hogy haladókülönben királyok hajóba feküdtek, kifeszített vitorlákkal, lassan égvé a hajót betaszították, hogy amint kiér a tengerre, lángor lobbanjon, s ily módon méltóképp temesse el az öreg hőst egy füst alatt az égvé és tengerbe.

Szinyei elment haza Jernyére meghalni. Elvonulva a világtól adta vissza a lelkét teremtetőjének azon a földön, melyet esetjével halhatatlanná tett.

Legyen áldott emléke!

A SZINYEI MERSE PÁL TÁRSASÁG

ez évi rendes közgyűlését január hó 31-én tartotta meg, melyen Pátzay Pál szobrászművészt a Társásg rendes tagjává választotta, meghívott tagjai közé pedig dr. Hoffmann Edith úrnét és Némethy Károly urat iktatta. A Szinyei-jutalmat Czöbel Bélának, a jánosalmi Nemes Marcel-féle alapítvány Szinyei Merse Pál-tájékpfestészeti díját Derkovits Gyula festőművésznek, a Zichy Mihály — grafikai díjat pedig Itokovits Kálmának ítélte oda. Február hó 2-án, Szinyei Merse Pál elhunytának tizenharmadik évfordulóján rendezte a Társásg a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében a Szinyei Merse Pál emlékünnepet. Csók István elnöki megnyitója után Sidló Ferenc szobrászművész terjesztette elő föicitári jelentését a Társásgnak mult, 1932. évi tevékenységéről, Farkas Zoltán r. tag pedig a kiadott díjakról szóló, alább részszertint közölt jelentését. Az emlékünnepen olvasta fel Meller Simon rendes tag Szinyei művészeete című tanulmányát. Az ünnepet február 7-én este a Fészek-klubban rendezett Szinyei-lakoma követte. A serlegbeszédet, amelyet szöszszertint közlünk, Prészly Elemér meghívott tag mondotta.

Ezt előzően Csók István elnök kegyelettel emlékezett meg Apponyi Albert gróf elhunytáról. Szavait a közönség állva hallgatta végig.

Farkas Zoltán jelentése a díjkiosztásról a következő volt:

A Szinyei-jutalmat társaságunk idén Czöbel Bélának ítélte oda. Ezzel az elismerés korszoróját olyan művésznek nyujtotta, akinek nagy jelentőségét nemcsak mi méltányoljuk, hanem a külföld is, hiszen ha odakint a mai művészet kialakulása kerül szóba, Czöbel Bélát ott is az első között emlegetik.

Czöbel Béla a mai magyar festészet élén haladóknak kétségtelenül egyik legérdeke-sebb egyénisége. Befelé tekintő művész, akit nem nagyon foglalkoztat a közönség ízlésének állandó hullámlása, hanem mindig csak saját lelkének hajlamai irányítá-

CSÓK ISTVÁN: NIRVANA 1907. Olajfestmény

CZOBEL BÉLA: CSENDELET. Olajfestmény
Műalkét kép Fruchter Lajos úr gyűjteményében

FÉNYES ADOLF: HAVAS UTCA. (Szolnok, 1904)

DERKOVITS GYULA: VÁSÁR. Olajfestmény
Mindkét kép Fruchter Lajos úr gyűjteményében

nak. Egészen különálló egyéniség, festményei azonnal rávallanak mesterükre. Van valami különös szenvedélyességük, valami mély melegségük, melyben alkotójuk erős érzéksége tükröződik. Czöbel évekig Berlinben élt a legelvontabb német festészeti törekvések között és mégis megőrizte minden ízében festői kifejezőmódját. S ha művészetének legjellemzőbb vonásait kísérleljük megállapítani, elsősorban erre a festőiségre kell gondolnunk; ennek a festőiségnek mélyen érzéki karaktere.

Képei rendszerint egy kissé elborultak, valahogyan önmagukba visszavonulók és némi zárkózottsággal takarják el a soha ki nem elégülés izgatottságát, mely harsogó kiáltással nem szabadul fel, de mélyről izzó tűzként sohasem marad el alkotásaiból. Czöbel nem ismeri a kiegyensúlyozott örömet és feloldódásnak mosolyát, a nyugalmat, a derűs visszatekintést. Képeinek láttára úgy érezzük, hogy még mindig kell valaminek jönnie, valami rendkívüli, valami szokatlanra várunk, ami több és jobb, mint ez az élet és ez a világ, amely hiába annyira színes és annyira mozgalmas, hiába van tele mindenféle sejtlemmel, átszellemüléssel és megváltáshoz nincsen útja. Ebből a szakadatlan vívódásból születik Czöbel képeinek kissé komor hangulata, elkieseredett dacosságuk, mely mindenkivel szembefordul és soha sem áll elénk a jólsikerültség büszkeségének játékos mozdulataival.

Nagy fájdalma és szenvedélyek nincsenek benne, képei inkább izgatott idegállapotokról és nem szenvedélyekről beszélnek. Néhol, különösen csendeleiten egy-egy pillanatra felfelderül, idegessége nyugodtabb melegséggé csillapodik, izalma pillanatnyi nyugalommal torlódik össze, sőtét színein átcsillanak a gyönyörködés fényei. De még ilyenkor is éreznünk kell, hogy ez a pillanatnyi csend nyugtalan és vívódó lélek csönkje, a megnyugvásnak csak egy pillanatnyi átmenete, mely annál szebb és annál többet ér, mert csak rövid ideig tarthatott.

Igy Czöbel Béla festészetének mindig van valami kissé tragikusán lírai mozgalmasága, amely nagyon komolylyá és választékossá teszi, mintha szertartásra hívna, melyben elérhetetlen vágyak csodálatának él.

Az idei tájkép-díjat *Derkovits* Gyulának ítéltük oda a Tamás-galériában kiállított *A vasúti sínek mentén* című képcéért. Úgy érezzük, e díjjal is egy minden ízében érdemes művészpályát hálaltunk meg. *Derkovits* Gyula nem tartozik a gyorsan kialakuló művészek közé. Évek hosszú során át figyelemmel kísértük tehetségének állandó fejlődését, amely mindig újabb reményekre jogosított és ebben a művészeti évadban látott legutóbbi kiállítás, bár nem meglepetészerűen, föltötte magva színvonalat jelentő eredményekkel örvendeztetett meg. A maga elé tűzött célok és

a teljesítmények akkora összhangjával lépett elénk, mint eddigi pályájának egyik állomása sem.

Az ő esetében is bekövetkezett az, ami a művészet forradalmárainál nem ritka jelenség, a maga elé tűzött nagy feladatok mögül valódi tehetsége bontakozott ki; ma már talán kevesebbet küzd, de megtalálta igazi önönmagát. Bizonyára voltak olyanok, akik mai művészetében kevesebb nagyravágyást véltek fölfedezni, de viszont kétségtelen, hogy amit most nyújtott nekünk, teljesebb és kiegyensúlyozottabb volt eddigi eredményeinél.

Derkovits mélyen érző, sokat küszködő lírai lélek. Keves, tempóitot színnel fém, kerülí az erős hangulatyokat, inkább finom változatokat, mint harsogó érzések ábrázolója. Látása szintén erősen festői és igen finom érzéki-ségű. De mindamellert valami víziós elemet kell éreznünk lágyan omló formái mögött. Az úgynevezett valóságot erősen átalakítva, mintha álmok köntösébe öltöztöten varázsolná elénk, halk és tartózkodó előadásban, némi lemondással, némi fájdalommal tárva fel a dúsan eléjtölülő képeket. De nem kevés átszellemüléssel is, úgyhogy legtöbb képe egy másik, bensőbb világba csalogató, harnvas frissességgel jelentkező látomány.

A grafikai díjat *Istokovits* Kálmánnak jutattuk. Ezzel némiképen tartozásunkat róttuk le véle szemben, akinek munkásságát már jó ideje elismeréssel kísértük.

Istokovits kitünő grafikus gárdánkban az első közé állítja formáinak dúsgazdasága, kifejező erejének nagy lendülete és az a szuverén biztosság, mellyel művészetének eszközei fölött rendelkezik. Nem az egyszerű elképzelések és a csendes hangok embere. Mondanivalóit mindig túláradó bőséggel, erős hangsúlyokkal ontja elénk, egy pillanatra sem hagyja nyugodni a szemlélőt.

Sok oldalról fogad magába benyomásokat, magával hordja az európai grafika nagy eredményeinek emlékeit, de nem utánoz, mert önálló, egyéni kifejezőmódot tudott teremteni. — Ha lapjait nézzük, elsősorban is az a játékos könnyedség öltik szemünkbe, amellyel képeit kialakítja. Erős lendületben nincsen megállás, vonalainak kavargása igazi erővel bonyolódik a kifejezés teljessége felé. Nagy fény és árnyéktömegeket mozgat meglepő ötletességgel. Pathetikus ábrázolója vízióinak, melyekbe a végtelenség érzését törekszik beléfolgalmi. Nagy célokra törő művész, aki nem elégszik meg a nyugodt szemlélet egyszerű játékaival, hanem egy felfokozott, rendkívüli világot akar elénk varázsolni. Ebben a törekvésében képzeletének nem csekély gazdagságára támaszkodik, a mi ma, midőn a naturalismus akadémiávi sablonosodása után szívesen fogadunk minden törekvést, mely új és szabadabb utakra vezet, különösen rokonszenves teszi művészetét.

BORBEREKI KOVÁTS ZOLTÁN: KORMENET

KISFALUDI STROBL ZSIGMOND: LORD PARMOOR
Eredetije görög márványból
Parmoorhouse

ADATOK ÉPÍTÉSZETUNK TORTÉNETÉHEZ. I. *Pollack Mihály szekszárdi műve.* Legújabbban örvendően bővült a *Pollack Mihályra* vonatkozó irodalom. Fel tűnő azonban, hogy a pesti mesternek egyik legnagyobb vidéki műve, a *szekszárdi vármegyeháza* elkerülte a *Pollack*-kutatók figyelmét. Ennek oka nyilván az, hogy bizonyítékokkal felszerelt publikáció nem jelent meg róla. Igaz, hogy Tolna vármegye múltjának egyik jeles kutatója, *Kovács Aladár* megírta a székház építésének viszonyosságos történetét s ebben megemlíti, hogy a mostani megyeháza *Pollack* műve, de ez a tanulmány oly évkönyvben jelent meg, amely könnyen kerülheti el a kutató figyelmét („A Tolnavármegyei Közművelődési Egyesület Évkönyve”, *Szekszárd, 1914*). *Kovács* tanulmánya azonban megyetörténeti, a művészettörténeti szempontokra nem vetett súlyt. *Pollack* neve is szerzőségének okmányos bizonyítása nélkül szerepel benne. *Vágner Andor* ny. ítéletábrái bíró úr (*Szekszárd*) a vármegye főlevéltárosaival, *Hadnagy Albert* dr. úrral volt szíves a megyei levéltár idevágó, *Pollack Mihályra* vonatkozó kiadatlan okiratait átkutatni, amiért e helyen is hálás köszönetet mondok nekik. Fáraságos kutatásuk teljes sikerrel járt, mint azt az alább közlendő okiratmásolatok bizonyítják.

Pollack Mihály e műve legszebb ékesége *Szekszárd* építészetének. A mester terve 1827-ben került a közgyűlés elé, 1830-ban már elkészült északi része, 1833-ban az egész munkát befejezték, de alaki okokból csak 1836-ban tartották meg az alapkövetelést ünnepét. Itt közlöm, a)–d) alatt, a *Pollack szerzőségét* bizonyító fönlemített okiratok szövegét:

a)

„1827 esztendői Kis Asszony havza 6-ik napján megtartott közgyűlésről felvett jegyzőkönyv 1618. sz. bejegyzése:

A Nemes Vármegye Szekszárdi háza építésére ügyelő kiküldetésének a 124-ik sz. alatt további is meg lévén hagyva, hogy az épületnek minő helyesebb voltjára nézve egy értelmes és tapasztalt építő Mestert — az Építészélti fundus költségére Szekszárdra meg hívion és annak javallatját a Tettes Karok elibe terjeszje egy Polák Pesti építő Mester által készített építészélti planumot némely módosított észrevételekkel a Tettes Karoknak elibe terjeszzen.

Mely planumot a deputatióknak észrevételei szerint a Tettes Karok igen helyesnek, — czélerányosnak — és ékennék emérvén, azt azon fel tétel alatt, hogy a' szerent ezen építészélti költség az e tárgyra szolgáló fundusból tellyesen ki kerüljön — meghatározlag elfogadták és helyben hagyák; — s meghatalmazták a jelentő kiküldetését, hogy ezen feltetelekre nézve bizonyosabbá tétévén, a planumot észrevételeik szerént újra lerajzoltassák, úgy hogy a szerent az építéshez hozzá s leheszen kerdeni. A mellynek minő hamarabb voltára ugyan a kiküldött Úrsk, kiknek bé látásokat és ügyenségeket a Tettes Karok tellyes meg elégedéssel tapasztalják — megbízottak,

hogy mindennémő a czélba vett építésre nézve szükséges Munka és Szerckről az illető mester emberrel — a Tettes Karoknak helybenhagyások fen tartása mellett minő czélerányosabb alkukat kössenek.”

b)

„Az 1828 esztendői Mártius hónapnak 24-ik napján Szekszárd Mezővárosban tartott” közgyűlésről felvett jegyzőkönyv 292. számú bejegyzéséből kivonat:

„aki küldetésének további utasításul adták, hogy a már elkezdett építés, a mint az idő engedni fog, — az épületnek a „jelentésben” érisent részin — folyamathba tettesen, — hogy a Szekszárdi Kőműves mester Stann Jakabra, a munkának Polák építő mester utasítása szerint leendő folytatása — kinek ügyessége a Tettes Karok előtt ismeretes — biztatson.

Egyszermind Polák építő mesternek — ki a szénforgó planumot készítette — és ebben a Tettes Karoknak tellyes tetteseket megnyerte — mind ezért — mind a le utazásból — és másféle költségeinek pótolására nézve — úgy az építés folytában még szükséges rajolat és leendő fáradozása fejében a Tettes Karok általában Négy száz pengő forintokat rendeltek jutalmul, mellyek fele részben azonnal — felében pedig a midőn a még hátralévő dolgait elvégzi, az építészélti Pénztárról kifizeteni fognak.

Melly végzés a jelenlévő Kiküldetésnek ahort tartás és tellyesítés végett ki fog adattatni.”

13.

c)

Quitung!

Uiber 500 f. das ist fünfhundert Gulden ww. welche ich aus der Bukassen des löbl. Tolnauer Komittats emphanen habe.

Szekszard dem 9. May 1828.

Michael Pollack

Idest 500 f. w. w.

14.

d)

Quitung!

Uiber fünfhundert Gulden Wiener Währung, welche ich von Herrn ersten Vicegespann Herrn Dániel v. Csapó, für den verfertigten Plänen zu dem Comittats-Haus in Szekszard emphanen habe.

Pesth den 10-en Jüni 1828.

Mich. Pollack

Idest 500 f.

2. *Pollack Agoston. Pollack Agoston* építésnek, *Pollack Mihály* fiának életrajzi adatait sehol sem találtam irodalmunkban. Mindössze néhány rövid megjegyzés emlékezik meg róla. Kérésre a mester unokája, öz. *Pallardi Agostonné Pollack Ella* úrnő közölte velem a nagyatyjára vonatkozó legfontosabb életrajzi adatokat. Ezek szerint a nagyműveltségű, sorsüldözött, hányatott életű művész Budapesten született, 1807 június 9-én. Tanulmányait Berlinben és Milánóban végezte. Berlinben *Curtius* egyetemi tanár házában megismerkedett annak unokahúgával, aki később felesége lett. Milánóból fennmaradt fiatalkori képmása. Meghalt 1872-ben a biharmegyei Beél községben, egy erdőmérnök-rokona házában. Munkásságára vonatkozóan forrásom a következőket közli: „A Várban az ú. n. Stöckelgebäudet építette, a régi Pesten több nagyobb bérházat, a

Gízella-téren a Malvieux-félet, egyet a Petőfi-téren." Egy ideig Ybl Miklóssal dolgozott, 1855-ig atya, Mihály oldalán, a hatvanas években már nem volt Pesten, hanem mint vállalkozó működött a Tiszavidéki és Erdélyi vasutak építésénél, sőt a csehországi Eger környékén is épített vasutat, de vállalkozásában nem volt szerencsés, mert inkább művészvér volt, semmint üzletember.

3. *Landherr András zsinagóga-építései.* Az óbudai apró házak sorából impozánsan magaslik ki a zsinagóga. A hat nagy korintusi oszloptól díszes homlokzat típusos klasszicista-épület a XIX. század első negyedéből. Belsejét alaposan tatarozták. Ez alkalommal előkerült egy emléktábla, amelyen az akkori rabbi, *Münz Mózes*, azután a hitközségi előjárók nevén kívül rajta volt az a följegyzés is, hogy a zsinagógát *Landherr András* építő- és kőművesmester és *Goldringer Xav. Ferenc* ácsmester építette. Dr. *Neumann József* főrabbi úr, akinek ezt az adatot köszönöm, úgy vélekedik, hogy mivel a Szentírás úgy a frigsátor, mint a salomoni templom építésének leírásánál kizárólag a tervelőket említi, valószínű, hogy a zsinagóga-építetető óbudai rabbi is szem előtt tartotta a biblia példáját s így az említett mestereket mint tervelőket akarta az emléktáblán megörökíteni. Hagyomány szerint ugyanazok, akik az óbudai nagy zsinagógát építették, egyúttal mesterei a hűnfalvi zsinagógának is. Ez utóbbi *Hollander Ede* úr (Hűnfalva) levélbeli közlése szerint 1826-ban épült. Ennek homlokzatát is timpanon koronázza, négy ion félpillér tagolja, egyébként minden része puritán egyszerűségű. *Landherr András* pesti mester működése körülbelül 1803—27 közé esik.

4. *Egy magyar építész-család.* Legalább négy nemzedéken át adott építészeket Magyarországnak a *Voyta*-család (neve *Vojta*, *Woytha* alakban is szerepel). A család névszerint ismert legrégebb építész-tagja *Ferenc*, Körmenten működött, mint a Batthyány hercegi család uradalmainak építész. Ugyanilyen működést fejtett ki ott már atya is, akinek keresztnévet nem ismerjük. *Ferenc* családja az év jó részét Budán töltötte, ahol úriháza volt a mai Hunyadi János-úton, a családdé volt a budai Császár-fürdő is, amelyet utóbb eladott Marczibányinak, aki viszont az Irgalmas Rendre hagyományozta. Ennek a *Ferencnek* fia volt *József* (a keresztségben a *Ferenc József* Lázár nevet kapta), aki Körmenten született 1807-ben. Jómódú atya Budán végeztette vele a gimnáziumot, utána Bécsben építészeti tanulmányokat. *József* 1831 vagy 1832-ben Pápan telepedett le, ahol sok munkát végzett; különösen az Erdődy, Zichy, Batthyány, Somo gyi és Amadé grófi családok számára (valószínűleg tőle származik a marcaltői és lo-

vászpatonai kastélyok átépítése is). A vagonban, hírnévben és tekintélyben meggyarapodott építész Pápa polgársága 1863-ban polgármesterré választotta. Ekkor iródját átadta fiának, *Adolfnak*. Polgármesteri tiszt-ségét 1887-ig viselte, mikor is magas kora miatt visszavonult. Polgármesteri működése alatt is tőle lehetetlen igyekezett előmozdítani a művészeti kultúrát, ennek szép emléke a pápai iparrajziskola, amelyet ő alapított, s amely az első volt a maga nemében a vidéken. (Évek hosszú során át *Herz Dávid* festőművész volt ennek vezetője). Pápan halt meg, 1896 december 18-án. Fia, *Adolf Károly* Pápan született, 1834 október 25-én. Bécsben tanult s ott kiváló építésznek volt munkatársa. *Karl Titz* berlini építész bizalmából ő építette Bécsben *Schlick* gróf, tábornok palotáját a lebontott glaciin. Később továbbképzés és nyelvismereteinek gyarapítása céljából Londonba utazott, ahol kiváló építőművészként töltött két évet. Míg 1863-ban atya polgármester lett, hazajött és átvette annak építészeti iródját. Széleskörű, az egész országra kiterjedő munkásságot fejtett ki, kivált a színházépítés terén. Tőle való a nyitrai, zombori, deési, szatmári és munkácsi színház, továbbá a győri és sátoraljaújhegyi színház restaurálása. Székhelyén, Pápan is épített színházat, de ezt nemrég lebontották, hogy helyet adjon az új református templomnak. Egyébként Pápan tőle való az ág. ev. hitközség temploma, iskolája és paplaka, a római katolikus hitközség nagy elemi iskolája, a Kluge-féle ház s egyéb magánépületek. Győrött az ő műve a Lloyd-Társaság redoute-épülete, épített azonkívül a Győri Takarékpénztár és az ág. ev. hitközség számára is. Veszprémben az Angol Kisasszonyok zárdáját építette. Kastélyépítkezései közül ismeretes Somlószőlősen a Zichy, ma Watzdorf-féle, Petten-den a Luczenbacher-családé, Esterházy *Ferenc* gróf megbízásából restaurálta a devocseri nagy várkastélyt. Farkasgyepőn vadász-kastélyt épített. Ahol a feladat megengedte, előszeretettel élt a középkorias angol-gót formanyelvvel, amelyet londoni tanulmányai idején kedvelt meg. Építő-vállalatától 1893-ban visszavonult, Budapestre költözött s itt halt meg 1923-ban.

Ezeket az adatokat legnagyobb mértékben a család leszármazottainak, *Voyta Elemér* alezredes úrnak és *Karlovitz Adolfiné* ömeltőúrnak köszönöm. Anyakönyvi adatokért köszönettel tartozom *Németh János* apátplébános úrnak (Pápa) és *Bencze János* káplán úrnak (Körment). Egyes adatok megjelentek *Károly János* Fejér vármegye történetében (V. k. 91. l.), ezeknek néhány tévedését fentebb már helyreigazítottam.

A *Voyta*-család egy másik ágából is származtak építészek. Ugyanis *Voyta Fe-*

rene unokatestvére, *Wojta* Donát szintén építész volt, mégpedig Szombathelyen. Kéremre *Géfin* Gyula dr. úr volt szíves e mester életére és működésére vonatkozóan különböző okiratokból a következő adatokat felkutatni. *Wojta* Donát 1817 július 13-án nőül vette *Anreith* György János Szombathelyen működő építész *Anna* nevű leányát. (Pléb. esk. anyak. V. k. 134. l.) *Anreith*-tal együttesen is vállalt munkát, így a káptalani levéltárban van egy tervrajz 1819-ből a személnáriumi kemencéjéről, amelyet közösen terveztek. A kőművescéh lédájának könyveiben ismételten előfordul a *Wojta* név. A jegyzőkönyvben ezek olvashatók:

- 1824 *Josef Wojta*, Körmend gebürtig (ez nyilván a már említett, később Pápára telepedett mester);
 1833 freigesprochen zu Frohnleichnamfest: *Donatus Wojta* von Steinamanger Maurergesell;
 1838 *Wojta* Gess. Vater;
 1846 *Wojta* senior Baumeister;
Wojta junior;
 1850 Baumeister *Wojta*;
 1851 Baumeister *Wojta*;

ettől az évtől fogva ez a név nem szerepel többé e füljegyzésekben. Mint látni fogjuk, a füljegyzések több *Wojta* építőmestere vonatkoznak.

A fentemlített *Wojta* Donát egy ideig együtt működött *Anreith* János Györggyel, akinek halála után (1823) átvette e vállalat vezetését s ekkor már vele szerepel a fia is. Nem tudni mi okból, 1847 január 1-én agyonlőtte magát egy Szombathely melletti községben, Operinten, ott is temették el. A halotti anyakönyvből kitűnik az is, hogy akkor ötvenéves volt. Művei közé tartozik a püspöki sörház épülete Szombathelyen (1835 körül), egyszerű klasszicista épület, homlokzatának középrizalitja gyengén ugrik elő, háromszögletes timpanon koronázza. Vázlata megvan a püspöki levéltárban. *Géfin* dr. úr szerint bizonyára ő emelte a 30-as években *Böle* püspök számára a mostani Szily János-utcai OTI-épületet. Egyébként mint egyházmegyei építész is utóda volt *Anreith*-nak.

Wojta Donát fia, mint már említettük, szintén építész volt. *Voyta* alezredes úr közlése szerint ennek is *Donát* volt a keresztnéve. Született Szombathelyen, megkeresztelték 1818 március hó 21-én. Társa volt atyjának vállalkozásaiban s már a püspöki sörház tervének is ez a signaturája: „*Wojta und Sohn*”. A kőművescéh könyvében mint *Wojta junior* szerepel, 1850-től már egyszerűen mint *Baumeister Wojta*. 1851 után nem szerepel többé e könyvekben. *Voyta* alezredes úr adatai szerint eleinte Bécsben, 1868-tól Budapesten működött s itt is halt meg 1875-ben.

A *Voyta* építészcsalád házasságok révén még három építészcsaláddal jutott kapcsolatba, ezek a már említett *Anreith*-, a *Hanauer*- és a *Baumgarten*-család. Mindezek Magyarországon elég bő építőtevékenységet fejtettek ki.

Anreith János Györgynek a szombathelyi püspöki székesegyház építése körül kifejtett működéséről már megemlékezett az irodalom. *Géfin* dr. úr valószínűnek tartja, hogy Szombathelyre a csehországi *Josefstadt*-ból került, ahol háza is volt, melyben családostul lakott. A székesegyház mesterének, *Hefelenek* halála után ő vezette az építési munkákat. Oeuvrejébe tartozik *Géfin* dr. úr közlése szerint az őrszentmártoni templom. *Szily* püspök küldte ki ennek a feladatnak elvégzésére s a pinkafői espereshez ez ügyben írt levelében azt írja *Anreith*-ről: „*Vir in arte sua praestans*”. A tervezésben — írja — *Hefele* is segíteni fog neki. Közreműködött a káldi templom építésénél is (*Szily* levele 1798 szept. 12). Ugyancsak ő ajánlja és küldi *Szily* püspök b. *Révay* Pálhoz a sopronszági templom restaurálására (1798 okt. 30. kelt leveléből). Tervezte és építette a szombathelyi deficientiát (nyugdíjas papok háza) s minden valószínűség szerint ő tervezte és építette a *Dimicante* épületet, amelyet *Czuppon* kanonok 1809-ben emeltetett s a francia megszállás emlékére *Dimicante* szóval kezdődő kromosztikonnal látott el.

Anreith János Györgyöt a plébánia anyakönyvi bejegyzése szerint eltemették 1823 június 7-én 73 éves korában. Földi maradványait és sírkövét 1930-ban a székesegyház mellett helyezték el.

A szombathelyi kőművescéh jegyzőkönyvében ez a bejegyzés is olvasható:

1795 *Josef Anreith* von Riegl (Kirgl?) im Preisgauschen. Nincs rá adat, hogy ki volt ez az *Anreith* József. Talán fia, talán öccse *János* Györgynek? A jelzett évben a szombathelyi kőműveslegények jegyzőkönyvében szerepel. Egyéb adat egyelőre nem ismeretes róla.

Ugyancsak a *Voyta*-családdal került kapcsolatba házasság útján a *Hanauer* építészcsalád. Ennek művésztágraiba vonatkozóan becses adatokat közönik *Hanauer* István váci püspök úrnak, *Hanauer* Jenő felsőipariszkolai tanár úrnak, továbbá *Karlovit* Adolfné úrasszonynak. Ezek szerint a *Hanauer*-építészek sora a XVIII. századig követhető vissza. A legrégebb *Hanauer*-építész (keresztnevét nem ismerjük) Aradon működött, ahova a Bécs melletti *Wiedsen*-ből került. Fia, *György* szintén építész volt és Aradról Tátára telepedett, ahol főképp a harmincas években kiterjedt működést fejtett ki. *Hanauer* püspök úr szíves volt velem közölni, hogy gyermekkorából emlékezik egy, a családban őszött akvarellképre,

amely az enyingi r. kath. templomot ábrázolta. Akkor ezt a templomot *Hanauer* György művének mondták. Valószínű, hogy csakugyan ő tervezte, de bizonyos, hogy mások építették fel. A kérdés tisztázása céljából felvilágosítást kérek dr. Szabó József enyingi plébános úrtól, aki szíves volt a plébánia történetéből a templom építésére vonatkozó következő följegyzést kiríni s nekem megküldeni:

„Herceg Batthyány Fülöp 1838. július 16-án a talpkövet letévén, *Pichl* Vilmos bécsi és *Vojta* Ferenc enyingi építómesterek kirtartó munkássága mellett 100.000-et túlhaladó pengő forintokban felépült, s 1841. évi május 16-án fűt- és beldíszítványokkal gazdagon ellátva felkenetett.” „... a díszítványok mind megannyi bécsi művek...”

Erről a *Vojta* Ferencről már megemlékezünk. A plébánia-történet e följegyzései nem zárják ki annak a lehetőségét, hogy a templom tervei *Hanauer* Györgyötől erednek, aki egyébként az Esterházyaknak volt Tatán működő uradalmi építésze.

Jóval többet tudunk ennek az építésznek egyik fiáról, *Jánosról*. Az *Tatán* született 1839-ben és 19 éves korában beiratkozott a müncheni akadémiára, ahol *Zieblandnak* volt tanítványa. De már a következő évben, 1859-ben Bécsben találjuk az akadémián. További működésének színhelye Bécs volt, ahol a nagy világiállítás alapítási és építési láza őt is magával ragadta: nagy színlodát épített, de a hirtelenül kitört krach őt is tönkretette. Felesége halála is lesújtott s 1873-ban önkéntével vetett véget életének.

A *Hanauer*-családhoz házasság révén kapcsolat fűzte a *Baumgarten*-családot, amelynek volt egy építésztagja is: *Baumgarten* Antal, aki utóbb béradságot kapott Ausztriában. Ez 1822-ben született, Bécsben élt, Baden-Helentalban villája volt, Bécsben halt meg 1887 április 5-én. *Artner* badeni plébános úr szíves közlése szerint Badenben temették el abba a díszes sírba, amelynek kápolnáját ő építette felesége halála után 1867-ben. A sírfeliraton neve *Baron von Baumgarten*, a kápolna felirata *Antonius Emericus de Baumgarten*, a halottaskönyvben *Baumgartner Anton* alakban szerepel.

Művei közül közismert a budapesti Esterházy-palota. *Hanauer* Jenő tanár úr a pápai Esterházy-várkastély terveit *Baumgarten* Antal szignatúrával látta s így valószínűnek tartja, hogy e kastély jelenlegi alakját *Baumgartennek* köszöni.

A *Voyta*-, *Anreith*-, *Hanauer*-, *Baumgarten*-család tehát valóságos építészdinasztia volt. Alkotásaik teljes lajstromának összeállítása a jövő feladata.

5. *Fülöp József*, a *füredi első színház* tervezője. Színészetünk történetében nevezett

szerep jutott a *balatonfüredi első színháznak*, amely 1831-ben épült s amelyet 1868-ban lebontottak. A hatoszlopos, timpanonos klasszicista mű *Erdős* színes rajzából ismeretes. Tudjuk azt is, hogy tervezését és az építőmunka felügyeletét hazafias buzgalomból hívta vállalta *Fülöp József* veszprémi főpostamester és tanult építő. A mesternek életrajza azonban hiányzik irodalmunkból. A legfontosabb reá vonatkozó adatokat tehát összegyűjtöttük s itt közöljük. *Rbé* Gyula veszprémi múzeumi igazgató úr közlése szerint nemes családból való volt, mert címzése: „Nemes és Vitézlő cs. kir. postamester”. 1831-ben az odaváló árvaszektől 550 v. frút vett kölcsön. Lehet, hogy az ugyanakkor épülő játékszín költségeihez előlegezte ezt az összeget.

Veszprém megye és város jelesei életrajzi adatainak kiváló kutatója, *Kerényi* Andor ny. főszolgabíró úr (Balatonalmádi), volt szíves *Fülöp* életrajzi adatait kikutatni s velem közölni. Eszerint *Fülöp József* Veszprém-ben született 1801 március 11-én, meghalt ugyanott 1884 március 13-án. A még meglevő sírkő felirata is emlíndja róla, hogy főmérnök volt Veszprém vármegyének. Jó módú ember volt, saját házában lakott Veszprém-ben, ez átalakított homlokzattal ma is fönáll. Szőllei is voltak s mezőgazdasági birtoka is. Nőtlen, magános életet élt, régi házvezetőjéig gondozta. Szenvedélye volt a sakk s a régi Vasárnapi Újság sakkfeladatainak megfejtői közt rendszeren az ő neve is szerepelt. A régi idők emlékeként öregkorában is szürke magyar ruhában járt. Hogy az építészetet hol tanulta, az egyelőre nincs kiderítve. *Lyka Károly*

IDEGENFORGALOM ÉS MŰVÉSZET. Meghívót kaptunk újév után egy plakátkiállításra, melyet az Államvasutak egyik osztálya rendezett. „A világ minden részéből összegyűjtött, legjellemzőbb művészi plakátokat és egyéb nyomtatványokat” ígért a meghívó. Maga az, hogy egy kiállításra gyűjtsék össze a fürdők s nyaralóhelyek reklámeszközzeit, nem új dolog. Voltak már illyeféle kiállítások nálunk is, annál több külföldön. Megint meggyőződhetünk arról, hogy a művészetet sok igyekezettel, de nem mindig szerencsésen vonják be a menetjeyírókák s egyéb szervek az ő propagandamunkájukba. Akinek alkalma volt a Vasúti és Hajózási Klubban félórás sétát tenni e sokszáz nyomtatvány közt, csak megérlelődött benne a külföldi útjain gyűjtött impressziók rezultánsa. Minél gazdagabb egy ország idegenforgalmi potenciája — természeti szépségek, szállodák, anyagi erők, művelti organizációk dolgában, — annál művészebbek, választékosabbak a plakátjai. A reklám félszékultúráját nem az határozza meg, hány s milyen

BERNATH AUREL: FASOR
Fruchter Lajos úr gyűjteményében

nagyságú festője, grafikusja van egy országnak. Amerika hajóstársaságai, vagy az olasz Cosulich, az angol Scotland Express határozottan több és jobb formát mutatnak a menetjegy-büroók falain, mint az ő országaik modern festészete az időszakos kiállításokon. A kis Svájcra is csak ritkán tapasztaltuk, hogy új művészetek kirobbanásával homályosítanak el a francia, vagy svéd piktorát, de azért irigyelni lehet, hogy St.-Moritzot, Davost, Luzernt s Gotthardot milyen kívánatos, álomszerűen fantasztikussá tudják varázsolni a hirdetőoszlopokon alig ismert nevű reklámrézliók. Az ilyesmi tehát nem a műsák, hanem a szállodás-szövetségek és a vasúti pénztárak sugallatára születik, osztozik, sűrűsödik és válik végül termékenyítő párává egy nemzet égbolta felett. És éppen mert így van, ezen a Csengery-utcai szerény kiállításon sem az volt az új és meglepő, hogy mit lehetett ott látni, hanem az, hogy oly komoly testület, mint a MÁV., végre belátta a külföld ilyenirányú befolyásolásának immár észre alkalmas időpontja közeledtét. Ez persze nem azt jelenti, hogy itt már holnap vagy holnapután minden reklámötlet megmozdul, minden konzulátus, külügyi kereskedelmi képviselő, minden jegyiroda át lesz hatva a magyar vidékek szépségétől, a ma-

gyar hévizek jóságától, a magyar élet olcsóságától, ez csak annyit jelent, hogy a MÁV. már kezd a dolgon gondolkodni. Ahogy irodái — de nem irodalmi — nyelven mondanák, „felfekteti” a „belégekét”.

Nem lehet azt mondani, hogy eddig ilyen irányban semmi sem történt. Csak éppen azt, hogy édeskevés történt. Egy-egy külföldi magyar menetjegyiroda — mint a bécsi — még nem csinál nyarat. Egypár ezer vagy százezer prospektus háromnapos budapesti kedvezmények ígérével kétségkívül jó ötlet, de szintén nem elég. Balogh Rudolf fotoplakátjai oly szépek, kedvesek és — ami fő — vonzóerejűek, hogy sokkal messzebbnyúló hatásradiust érdemelnek, mint a mi csonka országunk. De vajon minden billentyűt megnyomtunk s minden hangosanbeszélőt megszólaltattunk e pár aprócska eszközzel? Itt van a propagandának még sok mindenféle eszköze: a levélbélyeg, — új bélyegeink szépek, — a levelezőlapok, a postabélyegzők legelőszőbb misszióitól egészen a külföldi előadások s filmbemutatók, — I. a Filmiroda néhány elsőrangú ismeretterjesztő és az „Itél” a Balaton” című szép filmet, — rendszerig. Évek óta sürgeti már a magyar művészi közvélemény, hogy a hazai emlékekről, városokról, jellegzetes népmű-

NAGY-BALOGH GÁBOR: CSENDELET

Frchter Lajos úr gyűjteményében

vészeti centrumokról, de főképp nagyszerű művészeti köz- és magángyűjteményeinkről olesó, szinte filléres füzetek készüljenek négy-öt idegen nyelven, amikkel valóságos pergőtűz kellene indítani a világ városok könyvesboltjaira és szállodai halljaira. A franciáknál csak pár hónapja indult meg új folyóirat — háromhavonként jelenik meg — „Les Saisons et le Sport” címen s mindenki megkapja, aki kéri és aki nem kéri, az összes divatos helyek táj-, hotel- és sportmulatságainak kecsegtető bemutatásával, természetesen ingyen. Ez körülbelül már a negyedik folyóirat e nemben. És az osztrákok, németek, csehek milliósáma megjelenő színes, ízléses füzetei. Nincs az a zeneünnepség, centennárium, iparkiallítás, melynek fókuszából ki ne lendülne egy egész ország rész sugárköre, hogy felhívja a világ figyelmét Frankfurtúra, a Goethe-vidékre, Schönbrunnra, a bécsi barokk történelmi színpadára, a bajor Alpokra, ahol még él a német népművészet (!) és „Burgenland”-ra, melyben Haydn-élmékek gyöngyöznek. A művésziekből, sőt népművésziekből igen kevéssé gazdag Bulgária tud olyan prospektussal rukkolni a világ szemé elé, melynek a címlapja azonnal megkapja a pillantást, de a mi idegenforgalmi tesztületünk — tisztelet a pár kivételnek — még csak a gyűjtés fásasztó és a külföldi tanulmányutak meddőnek látszó munkájánál tartanak. Csak egy kis példát szeretnénk átnyújtani e szerény sorokban az illetékeseknek. A főpostán hosszabb ideig volt található egy derék rendőr, aki

angol nyelven is tudott felvilágosítással szolgálni. Az ilyen tanult rendőrök számát meg kellene szaporítani a mértani haladványok elve szerint postán, városházán, köztereken, Várban, pályaudvarokon, mindenütt, ahol ez megokolt. Meg kell vallani, egy ilyen értelmes rendőr is igen sokat tehet az idegenforgalomért.

ESZTERGOM. A „Dedalo” c. olasz művészeti folyóirat decemberi számában *Elena Berti Tosca* részletes cikkben ismerteti Esztergom művészeti emlékeit és műkincseit. A székesegyház és a Bakócz-kápolna mellett behatóan foglalkozik a kincstár nevezetesebb darabjaival, különösen Mátyás kálváriájával. A cikk legnagyobb részét a Keresztény Múzeum olasz festményeinek ismertetése adja, amelyek közül mintegy húsz kitűnő reprodukcióban is élvezhető. A tanulmányoknak ez a része több érdekes és új — bár nem egy esetben vitatható — megállapítást is tartalmaz. Így egy apostol félalakját ábrázoló képet, amely eddig ismeretlen velenői festő műve gyanánt szerepelt, *Duccio*-nak tulajdonít a szerző. A felsőolaszországinak tartott Keresztrefeszítést az umbriai Giovanni Boccati, a Fra Filippo Lippinek attribúált Madonnát az ismeretlen „Compagno di Pissellino” alkotásának tartja. A Pisanello művének tekintett Szt. Jusztinát ismeretlen lombard mesternek attribúálja és a Szt. Péter keresztrefeszítését ábrázoló kis predellaképen helyesen ismeri fel a sienai Matteo di Giovanni kezét.

RÓMA. A római Valle Giulia-ban levő etruszk múzeum, a Villa di Papa Giulio néhány termében az olasz állam kiállította azokat a művészeti alkotásokat, amelyeket a különböző olasz múzeumok és gyűjtemények az utolsó évek folyamán átadás és vásárlás útján szereztek. Az átadások alatt felszínre került antik szobrok közül a legérdekesebbek: egy Kr. e. III.—II. századi Polyhymnia szobornak az Antoninuskoriban készült kópiája, amely Rómában került elő, egy Anzio-ban talált Kr. u. I. vagy II. századból származó Hermes, amely Kr. e. V. századi görög eredetűnek másolata s egy Albániában kiasott, Kr. e. IV. századi eredeti görög Pallas Athena-fej. A számos római szarkofág közül a Kr. u. II. században készült szarkofág-fedél a legjelentékenyebb, Cybele papjának fekvő alakjával, mellette kiemelkedik egy másik, amelynek domborműve rómaiak és barbárok csatáját ábrázolja. A római kor iparművészeti tárgyai közül pedig egy, a zarái átadásoknál talált üveggyűjtemény és a pompeji Menandros-házból származó ezüst-tárgyak páratlan kollekciója tartozhat különös érdeklődésre.

A kiállított tárgyak zömét azonban a renaissance és barokk festmények és szobrok adják. Közülük is első helyen áll Giorgione híres „Vihar”-ja, amely a Giovanelli gyűjteményből származik és a velencei akadémiában kap végleges helyet. Ugyanabból a magángyűjteményből vásárolták meg Giovanni Bellini szép Santa Conversazione-ját, amely mellett még Lorenzo Lotto gyönyörű férfiarcképe, G. B. Tiepolonak a Scalzi-templom elpusztult mennyezetéhez készített olajvázlata és Canaletto két velencei vedutája képviselik a velencei festészetet.

Az északitaliai művek közül a vicenzai Bartolommeo Montagna Szt. Jeromosa, a firenzeiek között egy Botticininék tulajdonított Jézus imádása, Filippino Lippi hasonló tárgyú festménye és Andrea del Sarto Visitációja emelkedik ki. A bolognai barokk mesterek közül Guido Reni brilliáns női arcképpel, Annibale Carracci férfiarcképpel tűnik ki. Az idegen festők képei közül legszebb Greco szignált Szt. Ferenc és Van Dyck férfiarcképe a művész génuai korszakából. A renaissance-kor szoborművei közül Michelozzo-nak a Madonnát ábrázoló márványszoborműve és Alessandro Vittoria Doge-arcképe a legjelentékenyebbek.

Érdekes még megemlítenünk, hogy több festmény megvásárlását a három év előtti londoni olasz kiállítás belépődíjainak jövedelme tette lehetővé.

A II. nemzetközi egyházművészeti kiállítás ez év októberében fog megnyílni, a római kiállítási palotában és három hónapig lesz nyitva. Az olasz állam a Vatikánnal való előzetes megállapodás alapján rendezti a kiállítást

s a Szentszék egy megbízottja a kiállítási bizottságban is helyet foglal. A nagyszabású kiállításnak tíz szekciója lesz.

BERLIN. A Kaiser Friedrich-Museum megszerezte *Albrecht Altdorfer* egy eddig ismeretlen főművét. A festmény Krisztus születését ábrázolja éjjeli világításnál, nagyszabású architektúrában. A gyönyörű kép, amely Altdorfernek a müncheni Pinakothékában levő, Mária születését ábrázoló művével állítható párhuzamba, állítólag az ausztriai St. Florian kolostorból származik s egyike a művész legjelentékenyebb alkotásainak.

Az állami múzeumok *muzulmán művészeti gyűjteményét*, amely eddig a Kaiser Friedrich-Museum földszintjén volt elhelyezve, újonnan átrendezve a Pergamon-Museum épületében állították fel.

A Flechtheim-galériában január elején nyílt meg a modern spanyol művészet kiállítása, amelyen az idegenben élő spanyol művészek (Picasso, Manolo, stb.) is részt vesznek. Viszonzással még ez év folyamán Németország mutatja be Madridban modern művészetét.

KONSTANTINÁPOLY. A mult hónapban megkezdték a Hagia Sophia mozaikjainak restaurálását és kiszabadítását. A munkálatoakat *Amerika* Konstantinápolyban székelő bizantinológiai intézetének igazgatója vezeti.

A MAGYARSÁG VIRAGAI. A VIRÁGKULTUSZ TÖRTÉNETE. Irta dr. *Rapács* Raymund. Budapest, 1932. 4 színes műmel-léklettel, 14 táblával és 125 szövegrajzzal. — Bár ez a szép könyv a hazai virágkultusz történetét adja, mégis többféle vonatkozás fűzi a művészettörténethez. Elsőben azért, mert a virágkultusz színhelye a kert és a park, azután mert a virág iparművészeti motívumként szerepel ősidők óta, azonfelül festett, faragott műveken is helyet kapott. Végül, mert a virágkultusz multjának kinyomozásánál kiváló szerep jut azoknak a grafikai és festészeti műveknek, amelyek egykorú okmányként őrizték meg egyes virágok szerepét. Valóban, ha a szerző e legújabb művét átlapozzuk, lépten-nyomon találkozunk a régi rajzolóművészet ereklyéivel, régi magyar festmények reprodukcióival, amelyeknek akárhánya fontos felvilágosítást ad korának kedvelt virágairól, azok ápolásáról, a régi kertekről stb.

A magyarság virágkultuszának őskorát homály borítja. A tudós szerző nem hajlandó elfogadni azokat az ábrándos föltevéseket, amelyek botanikához nem értő s a modern filológiában még járatlan régűb szerzők könyveiben elszórtan találhatók. Lebediai emlékként él még ma is néhány, e tárgy körbe

vágó sző, így a *kék* (l. a kökörtcsin c. fejezetet), így maga a *kertr*, amely a kerítésből származtatható, de amely az ősmagyarországi nyelvében még nem teljesen azonos a mi kerünkkel. Virág- és kertkultuszról minden ábrándos föltevés kirekesztésével attól az időtől fogva beszélhetünk, amiódan a magyarság a kereszténység fölvetésével belépett az európai népek nagy közösségébe. Akkor a kolostorok voltak minden tudomány és művészet melegágyai, egész kerti kultúránk is a *kolostorkerteken* alapul. Magyarországi kolostorkertekről nem maradtak ugyan fenn hasznavehető följegyzések, de mert akkor az ideoda valódiról szerzetesrendek a kolostoraikban valósággal nemzetközi kultúrát képviseltek, biztosra vehetjük, hogy a hazai kolostorkertek is alig különböztek a nyugatiaktól. A típusos kolostorkertek anyaga: gyógynövények („herbák”) és főzeléknövények. A herbák legnagyobb részét erős illatú növények és éppen e sajátosságuk adta meg később az ötletet más, gyógyításra nem használható, de illatos növények, „virágok” természetére. A kolostori herbák különféle hiedelmek okából áttelepedtek a temetőkre is, sőt, mint a szerző táblázatosan kimutatja, elhagyottabb kisebb községek temetőiben ma is megtalálhatók.

A kolostorkertek még a klasszikus ókortól vették át, mégpedig mint gyógynövényt, a magyarság két legkedveltebb virágát, a *rózsát* és a *lilomost*, amelyek, mint *Rapaics* részletesen kimutatja, oly nagy szerephez jutottak költészetünkben és művészetünkben. Ott látjuk pénzeinkben, címereinkben, számtalan művészeti emléktől. Szerepüket azonban nem vezethetjük vissza a kereszténységnek régebbi időkre.

A régi kolostorkerttel szervesen függ össze a lovagkori *várkert*, a későbbi *várkert* őse. Ez mintegy folytatása a kolostorkertnek: ápolóinak a várbán tevékenykedő szerzetesek tekinthetjük. Sajnos, eddig nem akadtak oly följegyzésekre, amelyek a lovagkori magyar várkertről részletes felvilágosítást adnának. De ez is, mint az egész lovagság, nyugati hatás alatt keletkezett. *Albertus Magnus* részletes leírás ad erről a típusról, sőt megadja ennek elméletét, kifejti stílusának jellemző vonásait. A XIV. századig a várkert kertészeti ideálja a virágos rét („paradicsom”, ahogy akkor nevezték). Számos egykorú festmény ad róla közvetlen képet. Ezt a várkertet kökerítés fogja körül, a virágoktól tarka pázsítszőnyeget még nem szelik utak. A „paradicsom” legfőbb díszje a forrásút meg a rózsalugas. Tudjuk azt is, hogy mígféle virágok tarkították a gyepeket. Sokjukat egykorú följegyzésekből ismerjük. De némelyik emlékét nem az irodalom, hanem egykorú festmények őrizték meg számunkra. Ilyen a hazaiak közül például a

gyöngyvirág, amelynek hű képe ott van a kassai dóm főoltárának Angyali üdvözlésképén.

A renaissance, mint annyi más téren, itt is új alkotásokkal gazdagította meg a kultúrát. A kertben a renaissance új eleme a kavicsolt út, a terraszos kialakítás, a faszor, az útvesztő. Ez az *olasz kertstílus* eljutott hozzánk is; nem csoda, hiszen már *Róbert Károly* király olasz kertészt tartott Visegrádon, utódaí szintén az olasz stílust művelték. *Villakertünk* tehát olasz hatás alatt keletkezett.

Mi ebben a rövid ismertetésben csak éppen a kertstílus magyarországi alakulását érintettük. Amde *Rapaics* könyve ezenkívül még igen nagy anyagot dolgozott fel, így például a magyar kert egyes növényeinek történetét is, így a kisé zavarossá vált „tulipán-problémát” és sereg tisztán kertbotanikai érdekű kérdést is. Ezek a területeken is a kiváló szakember szava szól hozzánk, de folyóiratunk jellegénél fogva ezekre a bőven fejtegetett tárgykörökre nem térhetünk ki, inkább a hozzánk közel álló művészi kert-problémára vonatkozó megállapításait akarunk röviden körvonalazni. Egészében ez a könyv valóban alapvető fontosságú, számtalan értékes szempontjain túl oly gazdag anyagot tár fel, amely eddig hiányzott irodalmunkból, kis része pedig annyira széjjel volt szórva, hogy szinte elveszett. (Lk.)¹

HAJDANI GYERMEKJÁTEKOK. (C. Geoffrey Holme: „Children's toys of yesterday”, London, 1932.) A Studio téli különkiadványa. Szerző keresve sem találhat tak volna szebb karácsonyi ajándékkönyvet, izlésesebbet, időszerezőbbet. A gyermeklélek, ez a titokzatos kincsészláda, csak most kezd feltárulni a lélekkutatók előtt. A primitív művészet formanyelve pedig most van azon az úton, hogy átalakítsa az egész esztétikai világfelfogást. Így hát nemcsak a művelőző, de elsősorban a gyakorlatilag tevékeny művészt örülhet azoknak a sok-sokszázéves gyermekjátékoknak, melyek a könyvből eleje hullanak. A gyerekek már évtizedekkel ezelőtt is elsősorban környezetük világát sürítették bele játékaikba. Az egyiptomi fiúcska a krodilusokat, a görög a dárdás harcosokat szeretett. És a németalföldi gazdag polgárgyerek is környezetét akarta látni játszópólcán: piciny házat, melynek emeletén babaszobák vannak berakott bútorokkal, földszintjén pedig konyha, ónedényekkel. Nagy művészet-történeti, de még inkább műveltség-történeti értékük van tehát a játékoknak. Miniatűr-

¹ L. még *Rapaics* Raymond de-naki: „A XV. század magyar várkereti” és dr. Zádor Annának: „A Grassalkovich-levéltár kertveléi című, a tárgykörbe vágó, bőven illusztrált élevezetes írásait folyóiratunk 1931. évfolyamában.

képei az évszázadok családi életének. Makettjei a lakásberendezésnek. Keresztmetszetei, a szó igazi értelmében keresztmetszetei a régi flandriai, velencei, délnémet háznak. És milyen elbűvölően tanulságosak azok a babák, melyeken Mária Antoinette idejének selyemviganói és csipkés főkötői suhannak elénk. Csak kevesen tudják, hogy e babák jórészen — reklámbabák voltak. Utazó kis mannequinjei akkori párizsi szabócégeknek. A londoni, antwerpeni dámák divatlapok híjján róluk tanulták meg a divatos öltözködés titkait.

Csináltak is e száz-kétszázévelelőtti gyerekjátékkészítők annyiféle babát, babaházat, katonát, kocsit, bútort, edényt, hogy a nagy külföldi múzeumokban tucatszám vannak a szobák erre a gyűjtésre berendezve. Bár az efféléknek igazi virágkora a tizennyolcadik század volt, a gyűjtemények anyagában mindenütt a mult század gyerekjátékai harognak és csilingelnek legerősebben. A törékeny gyermekjátékok barokk és rokokó megjelölésű nem bírtak úgy dacolni az évszázadokkal, mint a rusztikusabb multszázadiak.

A Studio könyve páratlan sokoldalúsággal a nagy közgyűjtemények és a finom magánkollekciók anyagából egyaránt kifotografálta, ami érdekes. A sonnebergi, a tyrolai, a bécsi, a hágai, a nürnbergi híres játékkincsek mellett fölfedek Fordnak, Karsavina táncosnőnek, Erlanger bárónőnek és még sok jeles amatőrnök gyűjtését. Mi, magyarok is képviselve vagyunk a kötetben, amit elsősorban folyóiratunk, a *Magyar Művészet* szívességének tulajdonítanak a kiadók. Nemzeti Múzeumunk, Ernst Lajos, Szablya-Frischauf Ferenc kedves játékkfigurái (melyeket a *Magyar Művészet* egy régebbi évfolyamában már bemutattunk olvasóinknak) hírnemzői annak, hogy a mi egykori udvarházainkban s patricius-családainkban szintén szerették a büszke babákat, mulatságos, tollasvégű katonalovakat.

Mert a gyermekek végre is mindig s mindenütt nagyjából egyformák voltak. A kis képgaléria, amelyet 1839-ben Bécsben készítettek lemezpapirosból, igazi bekeretezett festményekkel, egész bizonyosan úntatta őket. De ugyanakkor a körhintázó, libatollas parasztleányeken mulattak. A két favágó, amint felváltva fűrészeli a fát, a négy akrobata, kik minden kerékfordulásra bukfencet vetnek a kocsin, a mechanikai játékok előfutárai, biztosan kitörő öröme hangolták. És abban is egyeztek mindig, hogy a legprimitívebb fafigurák voltak számukra a képzelt legdusabb teremtők. A mézeskalácszerű lovak, kuplibabákra emlékeztető dámák, a rongyból és tollseprűből szerkesztett huszá-

rok; ezek a csaknem absztrakt világokba át-helyezett hősök. Ugyanazok, akik a mai művészt is szíventalálják. (N. P.)

PÁLYAZATI HIRDETÉS.

I.

A „*Balló Ede-képzőművészeti alapítvány*” ösztöndíj osztálya pályázatot hirdet az 1933-ik év október havában *negyedikben kiadandó 3000 pengős ösztöndíjra.*

Pályázhatik minden magyar honosságú fiatal festő egy teljes odaadással festett alkotásával és három — forma- és színelbeli tiszteletét jellemző — tanulmányal. Melléklendők a legzrűkségesebb életrajzi adatok és igazolandó, hogy az illető valamely képzőművészeti iskola szokásos évfolyamait már elvégezte, esetleg kiállításokon is részt vett.

A díj a nyertesnek egy évi megélhetést kíván biztosítani, hogy azalatt gondmentesen művészi törekvéseinek élhessen.

A pályamunkák fölött 12 szakemberből álló jury fog dönteni.

Ha ezen jury a pályázók között ilyen nagy díjra érdemest nem találja, joga van a kitűzött összeget a legjobb pályázók között segélyképpen felosztani. A pályázatok és a rövid életrajzi adatok 1933. szept. utolsó napján nyitandók be a Műcsarnokba.

II.

Hogy kitűnjék: a tanulmányfestésnél kik ragaszkodnak még a természethez, a „*Balló Ede-alapítvány*” 1000 pengős díjat tűz ki olyan olajfestékkel festett fej- vagy aktanulmányra, amely az utolsó három évben belül készült és a természet őszinte átérzéséről tesz tanúságot.

A díjra pályázhat — korra való tekintet nélkül — minden magyar festőművész vagy művésztanulandó. A pályamunkák 1933. évi május 2-án szállítandók be a Műcsarnokba. Melléklendők rövid életrajzi adatok.

A díjat szakemberekből álló jury ítéli oda.

III.

Hogy Közép-Európa művészeti intézményeit megtekinthesse, 1000 pengős utazási segélyt kap azon, a folyó tanév végén oklevelet nyert rajztanárjelölt, akit erre a Képzőművészeti Főiskola Tanári Karának azon művésztanárai találnak legérdemesebbnek, akik őt tanították.

Budapest, 1932. december hó

CÍMLAPUNKON nemzetünk nagy halottjának, *Apponyi Albert grófnak* Kisfaludi Strobl Zsigmond által készített fejtanulmányát közöljük.

Felétős szerkesztő: Majovszky Pál

Főmunkatárs: Dr. Lázár Béla

Segéd-szerkesztő: Dr. Péter András

Kiadó: Ormos György

Magyar Művészet. 1933. 2. szám

Szerkesztőség: VII., Erzsébet-körút 7. II.

BADEN-BADENBŐL ELLOPTÁK Feuerbach „*Poesie*” c. olajfestményét, melynek értéke 10.000 márká.

¹ *Magyar Művészet* V. (1929) évf. 1. sz. 34. és köv. lapok.